
IRODALOM
SZÓBELI TÉTELMINTA

Témakör: Regionális kultúra és határon túli irodalom

Tétel: Regionalitás és egyetemesség Tamási Áron *Ábel a rengetegben* című regényében

Feladat: Mutassa be a műfaji és stiláris jellemzők értelmezésével is, miként kapcsolódik a regényben regionalitás és egyetemesség! Feleletében reflektáljon az alábbi gondolatra is!

„A rengetegben Ábel nemcsak betyárokkal, román hatalmaskodókkal vagy a pénzvilág mágnásaival áll szemközt, hanem a társadalmi berendezkedéstől és emberi komiszságoktól független erőkkel is. Még hozzá azoknál hatalmasabb erőkkel: a természet kegyetlen részvétlenségével, kozmikus erőkkel, a mindenséggel.”

Forrás: Grendel Lajos: *A modern magyar irodalom története*. Kalligram, Pozsony, 2010. 288. o.

A vizsgáztató tanároknak

A tétel lehetséges tudásháttere:

- a reflektálandó szövegrészlet az emberi-társadalmi és a természeti világ együttes ábrázolását hangsúlyozza a regény kapcsán
- az előbbi biztosítja a történet háttérét, a regionalitást az idő-tér viszonyok hangsúlyozásával és szociográfiai szinten (az éppen berendezkedő román hatalom, a székelyföldi nagy szegénység, bankárok és haramiák, mindennapi élet és tevékenységek a hegyek között, a Hargita rengetegében)
- a helyi színeket közvetít(het)i a jellegzetes magatartásforma, a székelyek furfangos észjárása, a góbéság
- nyelvi szinten a kifejezésmód képi telítettsége, az áttételeesség, a metaforizmus is a regionalitást idézheti
- a helyi érdekűnek mondható epikai anyag két szinten is kapcsolódik az egyetemességhez:
 - o a regényben az egyedi cselekvések, esetleges viszonyok általános érvényű magatartásformák, emberi szituációk leképezői (pl. gyermeki és felnőtt világ, szembesülés a hatalommal, a hatalom természetrajzának fokozatos kiismerése, a túlélés, a munka, a szegénység, önmegismerés)
 - o a reflektálandó szöveg is fontos kérdésként utal az emberi és a természeti világ kapcsolatára; a Tamási-mű általános érvénnyel fogalmazza meg, hogy a természet a maga „kegyetlen részvétlenségével”, rideg esztétikai szépségével fölötté áll az emberi világnak, s ironikus távolból figyeli az emberi esetlegességeket
- a regény sokféle narrációs lehetőséggel, műfajváltozattal érintkezik
- a címszereplő egyszerre valóságos és jelképes figura, a népmesék szegényemberének legkisebb fia, aki elindul világot látni, útja során számtalan próbát kell kiállnia, sok kudarc éri, de mindegyik után talpra áll
- a kompozíció, a történetvezetés mint egymással lazán összefüggő epizódok sora a pikareszkkal, a próbatételes kalandregénnyel mutat rokonságot
- nevelődési-fejlődési regényként értelmezve a mű középpontjában a felnőtté válás folyamata, a világba, emberi viszonyokba való beavatás áll

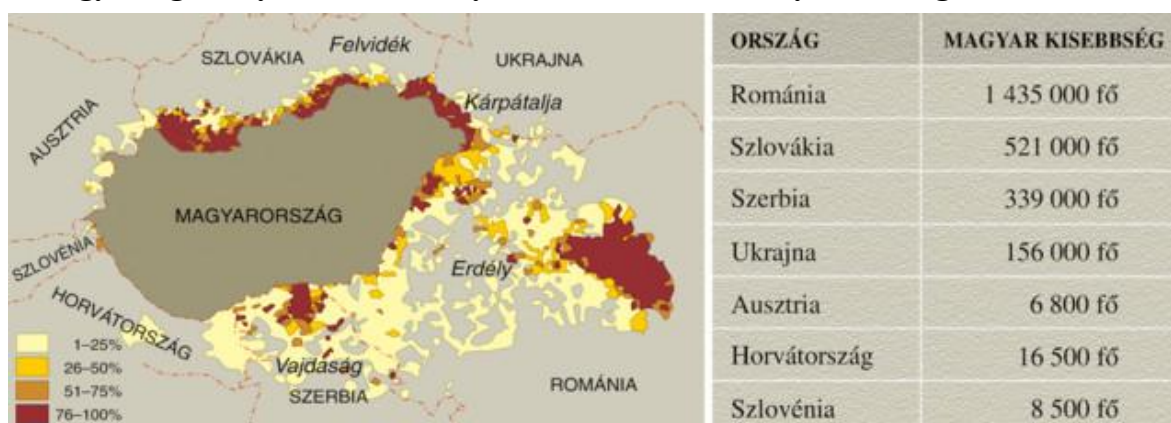
MAGYAR NYELV SZÓBELI TÉTELMINTA

Témakör: Ember és nyelvhasználat

Tétel: Nyelvünk helyzete a határon túl

Feladat: Az alábbi térkép, táblázat és az egyik, Ön által választott szövegrészlet alapján mutassa be a határon túli magyarság nyelvhasználatának főbb jellemzőit, problémáit! Kifejtésében térjen ki arra is, milyen hatással van vagy lehet a magyar nyelvre az a tény, hogy anyanyelvünk beszélői különböző országokban élnek!

A magyarság elhelyezkedése, aránya és lélekszáma a környező országokban

Forrás: mozaweb.info

(1) A nyelvhasználat nehézségei

„Szüleim úgy határoztak, hogy taníttatni fognak, de a legtakarékosabb megoldásra kényszerültek, és ezért íratlak be a helybeli ruszin¹ elemibe... [...] Ebbe az [elemi] iskolába jártam délelőttöknként, a ruszin hatosztályosba, és délután – nem hivatalosan – Gyula nagybátyám feleségéhez, Vilma nénihez, normál magyar osztályba. [...] Mire kijártam az elemi, megnyílt helyben a cseh polgári², beíratlak hát ide. A délelőtti A osztályba jártak a cseh gyerekek, a délutáni B-be a más anyanyelvűek, így én is. Úgy kezdtem, hogy egy szót sem tudtam csehül. Ezért mindent megtanultam, mint a verset, és »tudtam a leckét«, csak éppen nem értettem. A délutáni B osztályban többségben voltak a román gyerekek, ezért előbb tanultam meg románul, és csak aztán csehül.”

Egy szórványban született kárpátaljai magyar visszaemlékezése iskolaéveiről a két világháború közötti évekből, amikor Kárpátalja Csehszlovákiához tartozott.

(2) A magyar nyelv szétfejlődéséről

„Mivel a nyelvi változásokat számos nyelven kívüli tényező befolyásolja, azt is természetesnek kell tartanunk, hogy nyelvünk csak a Kárpát-medencét tekintve is nyolcféleképpen változik, hiszen a Kárpát-medence minden országában részben eltérőek a társadalmi, gazdasági, kulturális stb. feltételek. Ez pedig nem más, mint a nyelvművelők által annyiszor megidézett rémkép: a különfejlődés vagy más szóval szétfejlődés »veszélye«. Ez a »rémkép« valójában nem a jövőben fenyeget minket: máris valóság.”

Lanstyák István: *A magyar nyelv határon túli változatai – babonák és közhelyek*. Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2002/2. szám.

¹ Kárpátalján honos, az ukránhoz közeli szláv nyelvet beszélő népcsoport.

² A mai felső tagozatnak (5–8. osztály) megfelelő iskolatípus.

A vizsgáztató tanároknak

A tétel lehetséges tudásháttere:

A térkép és a táblázat adatai szerint

- a magyar anyanyelvű kisebbség helyzete eltérő a hét különböző országban, ennek egyik lehetséges indoka a lélekszám szerinti eltérés, azaz a magyar nyelvhasználat kiterjedtsége
- a táblázat adatsorrendje és a térkép jelölése egyaránt azt mutatja, hogy a magyar anyanyelvűek aránya meghatározó tényként hat a magyar nyelvhasználat helyzetére
- a térkép egyúttal azt is jelzi, hogy a hét határos ország milyen eltérő nyelvi, nyelvhasználati környezetet jelent a magyar nyelv számára

Az 1. szöveg

- személyes, érzékletes élménybeszámoló egy magyar anyanyelvű kisiskolás nyelvtanulással kapcsolatos emlékeiről egy többnyelvű, egyúttal többnyelvűségében is változó környezetben
- a visszaemlékezés szerint az iskolaválasztás a szülőknek is nehézséget jelent, a gyermeknek pedig alkalmazkodnia kell a sajátos oktatási körülményekhez (pl. délelőtt/délután, hivatalos/nem hivatalos magyar nyelvű oktatás; ez utóbbihoz erősebb érzelmi kötődés olvasható ki a szövegből)
- a szövegből kiderül, hogy már a kisgyerekek nyelvhasználatát is a többnyelvűség jellemzi, bár a nyelvek pozíciója az ő nyelvtudásában nem egyenlő (van, amit az adott nyelvi közösségben beszél, mást viszont megtanul, mint a leckét)
- a szöveg is bizonyítja: gyakori, hogy az adott ország többségi nyelve mellett más kisebbségi nyelvekkel is együtt él a magyar anyanyelvű népesség
- nyelvhasználatukra a kétnyelvűség jellemző; párhuzamosan, ám különböző nyelvi színtereken (pl. magánélet – hivatalos nyelvhasználat) egyaránt használják a többségi nyelvet és a magyar nyelvet

A 2. szöveg

- a szöveg, mely a forrása szerint egy tanulmányból való, inkább elméleti, tudományos igénnyel közelíti meg a magyar anyanyelvűek nyelvhasználatát
- utal a magyar nyelvhasználat területi jellemzőire (*Kárpát-medence; a nyelvünk nyolcféleképpen változik*)
- felfogása szerint erősen befolyásolja a kisebbség nyelvhasználatát a többségi nyelv ismerete, használata
- közvetve utal arra is, hogy a kisebbségek nyelvhasználatát minden országban saját törvényeik szabályozzák (pl. bíróságokon, hivatalokban); a kisebbségi nyelvhasználatot ugyanakkor nemzetközi egyezmények is szabályozzák
- a magyar nyelv lehetséges „szétfejlődésének” folyamatában a különböző országokban a többségi nyelv mindenhol nagy hatással van a magyarra, mégpedig úgy, hogy a környező országokban mindenhol egy másik nyelv befolyásolja a magyar nyelvhasználatot (emiat a magyar nyelvnek különböző változatai alakulhatnak ki a különböző többségi nyelvek és társadalmak hatására)
- mindez leginkább a szókincsben mutatkozik meg: a szókincsen kívül a hangtant, a magyar nyelv kiejtését befolyásolhatja a többségi nyelv
- az internet és a modern hírközlés lehetőségei ugyanakkor segítenek megőrizni a magyar nyelv egységét is

MAGYAR NYELV
SZÓBELI TÉTELMINTA

Témakör: A retorika alapjai

Tétel: Az érv felépítése, az érvelés logikája, technikája, az érvek elrendezése

Feladat: **Vizsgálja meg az alábbi érvelő esszé fő tételei [a szövegben vastag betűvel kiemelt 1., 2. és 3. állítás] értelmezése alapján az érvek szerkezetét, fajtáit és az érvsorrend jellemzőit!**

„Sikerének titka, hogy van benne valami állandótlan. Régebben törzskávéházuk volt az embereknek. A törzspresso nem ugyanaz. (1) **A kávéház az otthon egy válfaja volt** e szomorú, izgatott, kevésbé alapincézett, amerikásan felépített, nyugtalan és rétegezetlen, ügynökölő régi Budapesten, a kávéház telefonszám is volt, családi kör is volt, üzlethelyiség is volt, sőt parnasszus és Olympos.

(2) **A régi New York, barokk göggyével, az új magyar irodalom fellegvára volt**, Osváttal, felvonóhidakkal, bástyákkal, lándzsás kritikusokkal s a jótékony Gyula főpincérrel, aki felírta a kis »irodalmi imbiszt«, és visszaadott olyan tízesből is, melyet nem nyújtott át fizetéskor a vendég. El tudod képzelni Adyt az espressóban, amint éppen a jövőbe lát és kétségbeesik, vagy Osvátot, amint ítéletet hirdet a sarokasztalnál egy kézirat felett, vagy Kosztolányit, amint éppen belép, révedező, zöld pillantással, s keresi Karinthyt, mert eszébe jutott egy kecskerím?... Nem, fiam, mindehhez kávéház kellett. (3) **A kávéházban még alkottak, az espressóban már csak beszélgetnek.**”

Forrás: Márai Sándor: *Espresso*. Pesti Hírlap, 1940. február 18.

A vizsgáztató tanároknak

A tétel lehetséges tudásháttere:

Az érv tételből (állításból) és bizonyítékból (alátámasztásból) áll, amit szükség szerint összekötő elemmel lehet erősíteni. A szövegrészletben három állításhoz kapcsolódik érvelés:

- első tétel: „A kávéház az otthon...” – a tétel bizonyítása: felsorolás arról, hogy miért volt szükség a kávéházra, a kávéház milyen változatos funkciókat látott el
- második tétel: „A régi New York...” – a bizonyítékok ismét személyes tapasztalatokból származó metaforikus példák (felvonóhidak, bástyák, lándzsás kritikusok), emléképek (Gyula főpincér, Ady, Osvát, Kosztolányi, Karinthy)
- harmadik tétel: „A kávéházban még ...” – végkövetkeztetés, melynek bizonyítása az egész korábbi gondolatmenet

a szöveg legerősebb kijelentése, fókuszmondata az utolsó mondat, **az érvek elhelyezése** tehát **emelkedő** (befogadás-lélektani előny, mert a szöveg elején vagy a végén elhelyezett állítást könnyebb megjegyezni, mint a szöveg közepén közölte.)

- az érvelés **induktív jellegű**, egyes példák segítségével jut általános következtetésre
- nevezhetjük pragmatikus érvelésnek is, mert körbejár egy problémát, a kávéházak átalakulását espresszókká, majd következtetésre jut
- az érvelés három lehetséges útja közül (etikai, logikai és érzelmi hatás) a szöveg főként a **logikai érvelés** eszközeivel él
- az érvek forrásai **belső érvek**, az érvelő személy saját tudásából, élettapasztalatából származnak
- a szövegben kiemelt első két állítás **körülményekből levezetett érv**, a harmadik pedig **általános igazság, bölcsesség**
- a meggyőző erőt erősítik a szöveg fatikus elemei: a tegező kérdés („El tudod képzelni...”), a családias, bensőséges vagy atyai hangnemű megszólítás („fiam”). Ezek a nyelvi eszközök az olvasót is a gondolatmenet reflektív résztvevőjévé teszik